

— професійні якості судового експерта: спостережливість, увага, глибина, логічність і критичність розуму, самостійність мислення, здатність перебороти упередження або упередженість;

— фактичні дані, ознаки та властивості об'єктів, які досліджуються судовим експертом, обставини справи, що належать до предмета експертизи та зазначають походження й реальні умови існування досліджуваних об'єктів;

— весь процес експертного дослідження, його умови, проміжні та кінцеві результати, їх оцінювання з точки зору повноти, логічної та наукової обґрунтованості, вірогідності як єдино можливих у даних умовах¹.

Отже, внутрішнє переконання судового експерта – це суб'єктивно-об'єктивна категорія, яка характеризує психологічний стан експерта, що виникає в результаті проведеного дослідження й оцінювання отриманих результатів.

Таким чином, у судово-експертній діяльності не тільки не виключається, а й відіграє суттєву роль такий суб'єктивний фактор, як внутрішнє переконання судового експерта, яке базується на об'єктивних даних, отриманих у процесі дослідження об'єктів експертизи.

О. М. Моїсєєв

старший науковий співробітник Донецького НДІСЕ, доктор юридичних наук

СТРУКТУРА ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕКОНАННЯ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

Внутрішнє переконання вчені визнають підставою оцінювання результатів дослідницьких операцій, а також прийняття експертом управлінських рішень. Отож, актуальним видається дослідження категорії внутрішнього переконання для забезпечення достовірного, науково обґрунтованого та аргументованого результату судової експертизи.

Внутрішнє переконання експерта Т. В. Авер'янова пов'язує з категоріями ймовірного та достовірного в судовій експертизі. Ці поняття виявляють ступінь переконаності експерта в істинності висновків. Значення внутрішнього переконання полягає й у моральній відповідальності експерта за наслідки, до яких можуть призвести результати проведеної судової експертизи². Н. П. Майліс підтримує позицію щодо складної структури внутрішнього переконання³. До об'єктивних підстав внутрішнього переконання Р. С. Белкін відносив також світоглядні принципи та настанови експерта⁴. Таким чином, у результаті узагальнення підходів учених ми виокремлюємо такі підстави внутрішнього переконання експерта: 1) гносеологічні, 2) світоглядні, 3) моральні.

Гносеологічні підстави до внутрішнього переконання експерта узагальнюють його фахову підготовку, професійний досвід, результати проведених досліджень у разі виконання конкретної експертизи. До таких відносимо уявлення експерта про результативність застосування експертних засобів. Гносеологічні передумови внутрішнього переконання пов'язуємо також із обранням експертних методик. На думку вчених, вони характеризуються різним ступенем доказового значення та конкурують між собою за критеріями доступності, економічності, збереження об'єкта дослідження та ін.⁵

Світоглядні підстави – це система поглядів, принципів, уявлень, що визначають сприйняття світу та шляхи його пізнання. Холізм як світоглядна позиція суб'єкта дослідження передбачає усвідомлення взаємозалежності всіх об'єктів і процесів світу, переконання в тому, що ціле завжди більше за суму його складових. Позиція редукціонізму базується на розумінні незалежності частин, що становлять

¹ Див.: Белкин Р. С. Указ. праця. — С. 467–468.

² Див.: Аверьянова Т. В. Судебная экспертиза: курс общей теории / Т. В. Аверьянова. — М. : Норма, 2006. — С. 197, 334–335.

³ Див.: Майлис Н. П. Руководство по трасологической экспертизе : учеб. пособие / Н. П. Майлис. — М. : Щит-М, 2007. — 344 с.

⁴ Див.: Белкин Р. С. Курс криминалистики. Частные криминалистические теории : в 3 т. / Р. С. Белкин. — М. : Юрист, 1997. — Т. 2. — С. 331–332.

⁵ Див.: Сімакова-Сфремян Е. Б. Про критерії оцінювання методик проведення судових експертиз в Україні / Е. Б. Сімакова-Сфремян, Т. С. Балинян, Л. М. Дереча // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. праць. — Х. : Право, 2010. — Вип. 10. — С. 151–161.

ціле; такий підхід передбачає зведення складного явища до суми простих¹. Так, під час проведення ідентифікації за динамічними слідами (у судовій балістиці, трасології) найчастіше виявляється відповідність обмеженої кількості трас на тлі значної кількості таких, що не збігаються. Якщо експерт урахує не тільки наявність і кількість ідентичних трас, а й їх взаємне розташування, унікальну послідовність, відстані до меж сліду, тобто розглядає їх сукупність як комплекс, такий підхід можна вважати виявом холистичного світогляду. Він формує внутрішнє переконання про ідентичність порівнюваних об'єктів у разі наявності в слідах фонові кількості нестабільних трас випадкового характеру. Навпаки, якщо експерт обмежується зіставленням лише кількості ідентичних трас із кількістю трас, що не збігаються, тобто аналізує результати зіставлення з позицій редукціонізму, то за внутрішнім переконанням він може не визнати об'єкти ідентичними.

Моральні підстави внутрішнього переконання можна розуміти як почуття особистої відповідальності за дії з прийняття експертизи до виконання, її проведення та за наслідки експертизи². Питання щодо наявності перешкод морального характеру до проведення експертизи віднесено на розсуд експерта³.

Будь-який вплив на експерта з метою одержання висновку на користь будь-кого з учасників процесу чи в інтересах інших осіб виключено, серед іншого й із боку слідчого, судді, осіб, що проводять дізнання, прокурорів, а також інших державних органів. Водночас судовий експерт взаємодіє зі слідством (судом, іншим органом, що призначив експертизу), і, на думку вчених, така взаємодія може набувати складного чи навіть конфліктного характеру⁴. Роль слідчого в такій взаємодії можна вважати провідною. Отож, моральним обов'язком експерта вважаємо усунення умов для будь-якого незаконного впливу інших процесуальних суб'єктів, а також посадових осіб чи громадян.

На досудовому слідстві та під час судового розгляду кримінальної справи експерт може надавати роз'яснення й доповнення до свого висновку. Проблеми, що виникають при цьому, пов'язані з необхідністю сприяння слідчому, суду, іншим учасникам кримінального процесу у вірному тлумаченні результатів експертизи. У зв'язку з цим доволі часто між експертами й уповноваженими, що мають право оцінювати висновок експертизи, чи іншими суб'єктами кримінального процесу, які можуть лише ознайомлюватися з ним, виникають непорозуміння. Тому важливим завданням є роз'яснення експертом підстав його внутрішнього переконання, що послугувало передумовою отриманих висновків. У процесі опису перебігу та результатів дослідження ним передбачено не тільки донести до слідчого (суду) логічні підстави проміжного й остаточних висновків, а й переконати всіх, хто ознайомлюється з цим юридичним документом, у об'єктивності, повноті та достовірності проведених досліджень, тобто продемонструвати непорушність свого внутрішнього переконання. Інші суб'єкти кримінального процесу, які не мають спеціальних знань, сприймають висновок експертизи насамперед за логічними критеріями. Але внутрішнє переконання експерта стає такою складовою отриманих висновків, яка не піддається логічній перевірці. Тому експерт має розтлумачувати підстави свого внутрішнього переконання – гносеологічні, світоглядні та моральні.

Зазначені підстави внутрішнього переконання не можуть уважатися незмінними під впливом набутого професійного досвіду, самоосвіти експерта, унаслідок виховної роботи в судово-експертній установі. Отже, і позиція експерта щодо обґрунтованості зробленого ним висновку може змінюватися після завершення експертизи.

Таким чином, слід визнати плинність підстав до внутрішнього переконання експерта. Рекомендуємо слідчому (суду) під час отримання від експерта роз'яснень і доповнень до зробленої ним експертизи виявляти можливість змінення внутрішнього переконання відносно зроблених висновків.

¹ Див.: *Владимиров Ю. С. Метафизика* / Ю. С. Владимиров. — М.: Лаборатория базовых знаний, 2002. — 550 с.

² Див.: *Аверьянова Т. В. Указ. праця.* — С. 197.

³ Див.: *Шерстюк В. М. Професійна етика судового експерта як складова судової етики* / В. М. Шерстюк // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. / ДНДЕКЦ МВС України; КНУВС. — К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. — № 1 (7). — С. 5–10.

⁴ Див.: *Гончаров Д. В. О некоторых проблемах взаимодействия следователя и эксперта* / Д. В. Гончаров, В. Н. Карагодин, В. В. Котов // Теория и практика судебной экспертизы в современных условиях : матер. 2-й Международ. науч.-практ. конф., 24–25 июня 2009 г. — М. : Проспект, 2009. — С. 88–90.